

Harari: ‘200 sene içinde bizden farklı varlıklar dünyada egemen olacak’

<https://tarihdergi.com/ozel-roportaj-21-yuzyilin-en-populer-tarihcisi-anlatiyor/>

Hasan Selçuk Turan, Ekim 2018

Daha önceki iki kitabı *Sapiens* (2014) ve *Homo Deus* (2016) ile büyük ses getiren Yuval Noah Harari’nin yeni kitabı *21. Yüzyıl İçin 21 Ders*. Tüm dünyada ve Türkiye’de eşzamanlı yayımlandı. Son yılların adından en çok söz edilen tarihçi yazarı Harari ile uygarlığın, sanatın, bilimlerin ve tarihin geleceği üzerine konuştuk.

Yuval Noah Harari, 2014’te yayımladığı *Sapiens – İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi* adlı eseriyle dünyada 8 milyon (Türkiye’de 500.000) satış ve 45 dilde yayım ile ulaşılması zor bir başarıya imza attı. İnsanın yüzbinlerce yıl içinde önemsiz bir hayvandan nasıl dünyanın efendisine dönüştüğünü ele aldığı bu kitabı, tarihçiye uluslararası bir şöhret verdi. 2016’da çıkardığı ikinci kitabı, insanlığın geleceğini ele alan *Homo Deus – Yarının Kısa Bir Tarihi*’nde ise Homo Sapiens’in yeni hedeflerinin ölümsüzlük, mutluluk ve tanrısallık olacağını, böylece yeni bir türe evrileceğini söylüyordu. Yazarın içinde bulunduğumuz yüzyılın teknolojik, ekonomik, toplumsal konu başlıkları hakkında yazdığı yeni kitabı Eylül’de tüm dünyayla birlikte Türkiye’deydi.

The Guardian, *Financial Times*, *The Times*, *The Wall Street Journal* gibi gazeteler için güncel, tarihsel ve geleceğe yönelik yazılar yazan, kitaplarında ve makalelerinde yer alan konular hakkında dünya çapında dersler veren tarihçi #tarih’e konuştu.

.....

Daha önce ilk kitabınız *Sapiens*’te geçmişten, açıkça bir ‘son’dan ve *Homo Deus*’ta ise gelecekte, bir ‘başlangıç’tan bahsetmişsiniz. Bu kitaba da ‘şimdi ve burada’ya yoğunlaşmak istediğinizi belirterek başlıyorsunuz. Okurlarınız bu kitapta ne bulacaklar?

İlk kitabım *Sapiens*, önemsiz bir maymunun Dünya gezegeninin hükümdarı haline geldiğini inceleyerek insan geçmişini inceledi. Bu açıkça, gelecekle ilgili sorulara yol açtı. Bu maymun şimdi muazzam yeni gücü ile ne yapacak? *Homo Deus*, insan yaşamının uzun vadede geleceğini araştırdı; insanların sonunda nihayet “tanrılara dönüştüğünü”, zekânın ve bilincin nihai kaderinin ne olabileceğini düşündü.

Ancak, gelecekte yaşayamayız ve geçmişi değiştiremeyiz. Bilgi, sadece şimdiyle daha iyi anlaşmamıza yardımcı olursa gerçekten yararlıdır. Bu nedenle *21 Ders*, bugünkü siyasi tartışmalara açıklık getirmek için ilk iki kitabın uzun vadeli perspektiflerini ve derslerini kullanmaya çalışmaktadır. İnsanlığın geçmişi ve geleceği; göçmen krizi, iklim değişikliği ve terörizm hakkında bize ne öğretir? Peki şimdi gerçekten neler oluyor? Günümüzün en büyük zorlukları ve seçenekleri nelerdir? Nelere dikkat etmeliyiz? Milyarlarca insan bu soruları sorma lüksünü pek göze alamaz, çünkü yapacak daha çok işimiz var: İşe gitmemiz, çocuklarla ilgilenmemiz veya yaşlı ebeveynlere bakmamız lazım.

21 Ders'i küresel oyun alanını dengelemek için yazdım. Bir kitap insanlara yiyecek ya da kıyafet vermez, ancak bazı açıklıklar sağlayabilir. Eğer *21 Ders*, türümüzün geleceği hakkındaki tartışmaya katılabilmek için fazladan bir avuç insanı güçlendirirse, işini yapmıştır.

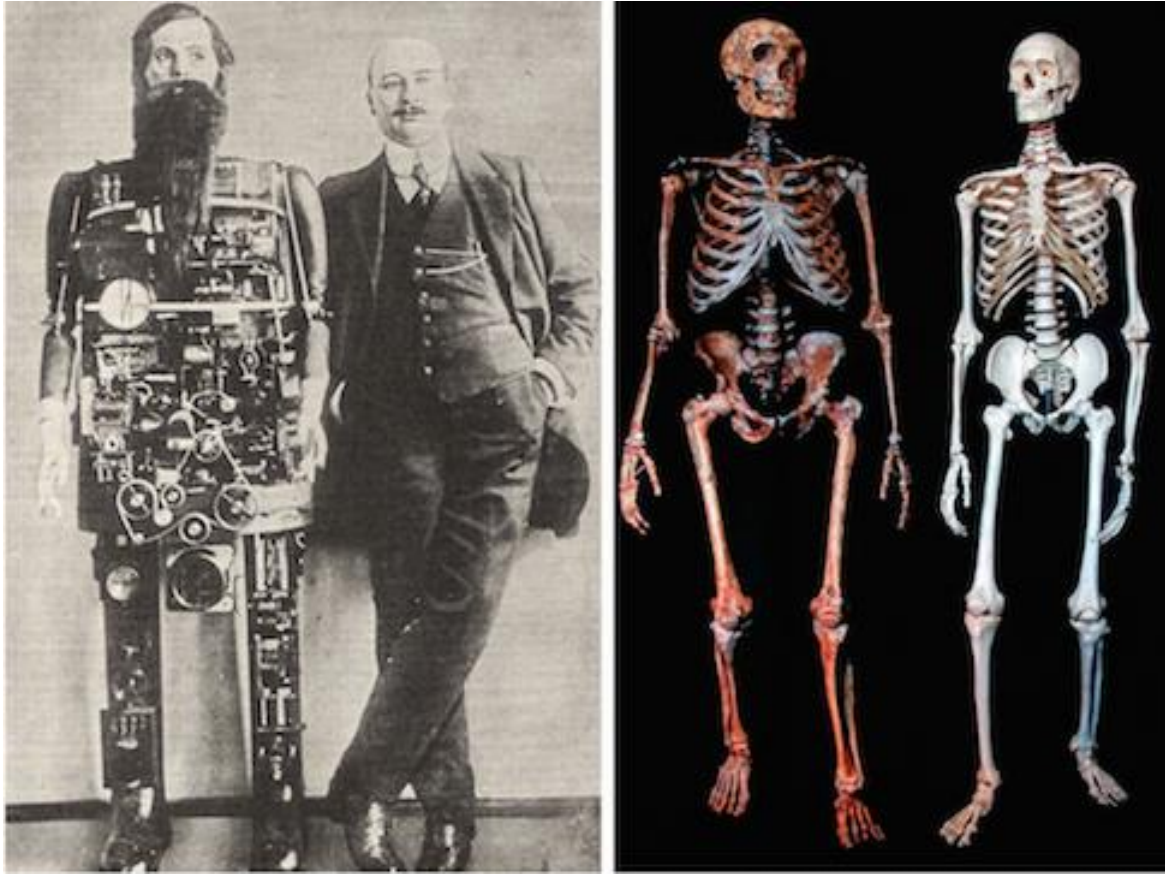
Son kitabımızda “Teknoloji, insan zihninin yeniden yapılandırılmasını sağladığında *Homo Sapiens* türü ortadan kalkacak, insan tarihi nihayet sona erecek ve bizim gibi insanların kavrayamayacağı yepyeni bir süreç başlayacak” diyorsunuz. Bu, “tarihin sonu” anlatımı mıdır?

Tarihin sonunu ve insanlığın ortadan kalkmasını öngören çoğu insan, herkesin öleceği bir nükleer savaş gibi büyük felaketler düşünür. Ben bu anlamda düşünmüyorum. İnsanlığın, ani bir felaketin sonucu olarak değil, kademeli bir değişim sürecinin sonucunda yokolacağına inanıyorum. Artık insan olmayacağımız ana kadar bedenlerimizi, beyinlerimizi ve zihinlerimizi değiştirmek için teknolojiyi kullanacağız.

Sanırım bir ya da iki yüzyıl içinde, tıpkı bizim Neandertallerden ya da şempanzelerden farklı olduğumuz gibi, dünya bizden daha farklı olan varlıkların egemen olduğu bir yer olacak. Bugün hâlâ Neandertaller ve şempanzeler ile bedensel yapılarımızın, fiziksel yeteneklerimizin ve zihinsel yetkinliklerimizin çoğunu paylaşıyoruz. Sadece ellerimiz, gözlerimiz ve beyinlerimiz ortak değil, aynı zamanda şehvetimiz, sevgimiz, öfkemiz ve sosyal bağlarımız da öyle. 200 yıl içinde biyoteknoloji ve yapay zekâ kombinasyonu, hominid kalıbından tamamen farklı bedensel, fiziksel ve zihinsel özelliklerle sonuçlanabilir. Örneğin, beyin-bilgisayar arayüzleri, organları uzayda geniş bir alanda dağıtılmış bedenler getirebilir. Bilincin herhangi bir organik yapıdan kopabileceği ve siberuzay içerisinde geleneksel biyolojik ve fiziksel kısıtlamalardan kurtulabileceği düşünülüyor.

Tehlike, insan zihninin gerçek potansiyelini tam olarak anlamadan, yeni güçlerimizi insanları değiştirmek için kullanabilmemiz. Bizler, temel ihtiyaçlarına göre değil, esas olarak ekonomik

ve politik sistemin acil ihtiyaçlarına göre insan yeteneklerini geliştirmeye yatkınız. Şirketler ve hükümetler, bazı yetenekleri öne çıkarırken bazılarını da tamamen gözardı etmekte. Patronum e-posta hesabımı sürekli kontrol etmemi ve e-postaları olabildiğince çabuk yanıtlamamı istiyor ama, benim yediğim yemeği tatma ve beğenme yeteneğim onu pek ilgilendirmiyor. Sonuç olarak, e-postaları yemek sırasında bile kontrol ederken, duyularıma odaklanma kabiliyetimi kaybediyorum. Hükümetler ve ordular daha zeki askerler istiyor, ancak daha şefkatli askerler onları pek ilgilendirmiyor. Bu nedenle merhameti yok etme pahasına bile zekâyı yükseltmeye yatırım yapıyorlar. Nihayet, bilgi işleme gibi bazı yeteneklerde bizi çok aşan süper-insanlara dönüşebiliriz ama daha az duyarlı ve daha az şefkatli insanlara da... Henüz sahip olduğumuzun farkında olamadan insan potansiyelimizin büyük bir kısmını kaybedebiliriz.

Hominid kalıbın ötesine... İnsan bedeni, Neandertal ve şempanze akrabaları ile hep çok yakın forma sahip oldu, ilk robotlara da böyle şekil verdi. Ancak gelecekte biyoteknoloji ve yapay zekâ kombinasyonu ile ‘hominid’ kalıp aşılabılır ve şimdiki sınırların çok ötesine geçilebilir.

20. yüzyıl, iki süper gücün süper yarışına sahne olmuştu. 21. yüzyılda dünya buna benzer bir yarış görecek mi? Özellikle sanatta ve bilimde benzer bir sıçrama yaratacak bir yarışa ihtimal veriyor musunuz?

Biyoteknoloji ve bilgi teknolojisindeki ikiz devrimler, bize tanrısal yaratma ve yıkım güçlerini verecektir. Ancak teknoloji bize bunların nasıl kullanılacağını söylemiyor. 20. yüzyılda bazı toplumlar, totaliter diktatörlükler yaratmak için elektrik, tren ve radyo vs. kullanırken, diğer toplumlar da liberal demokrasiler yaratmak için tam olarak aynı şeyleri kullandılar. Biyoteknoloji ve infoteknoloji, çok farklı türde toplumlar yaratmak için de kullanılabilir.

En kötü senaryoda insanoğlunun farklı biyolojik kaslara bölünmesi ve apartheid rejiminden çok daha kötü bir duruma yol açması var. Burada yapay zeka, yüz milyonlarca insanı iş piyasasının dışına, yeni “faydasız sınıf”a itecektir. İnsanlar ekonomik değerlerini ve politik güçlerini kaybedecekler. Aynı zamanda, biyomühendisliğin çok dar bir eliti süper insanlara yükseltmesi mümkün. Her bireyin ne yaptığını ve söylediği şeyi değil, her bireyin ne hissettiğini ve düşündüğünü sürekli izleyen sürveyans (verilerin sistematik olarak toplanması) rejiminde ayaklanma ve direnç neredeyse imkânsız olacaktır. Biyoteknoloji ve infoteknolojinin biyomedikal sensörler suretinde birleşmesi, hükümetin doğrudan kalbinizi ve beyninizi izleyebileceği anlamına gelecek.

En iyi senaryo, yeni teknolojilerin tüm insanlığı hastalık ve ağır iş yükünden kurtarması ve herkesin gerçek potansiyellerini keşfetmesine ve geliştirmesine olanak sağlamasıdır. Burada ise biyomühendislik, dar bir elitin yükseltilmesinden ziyade herkesi iyileştirmeye odaklanacak. Yapay zekâ aslında birçok mesleği ortadan kaldıracak; ancak ortaya çıkan kâr herkese ücretsiz temel hizmetler sunmak ve herkesin sanat, spor, din ya da topluluk oluşturma gibi alanlarda hayallerinin peşinden gitmesine olanak sağlamak için kullanılacak. Gözetim, vatandaşlara değil, hükümetin yolsuzluğa yol açmadığından emin olmak için devlete yönelik kullanılacak. Biyometrik sensörler, polislerin sizi daha iyi tanıması için değil, sizin daha iyi bir şekilde kendinizi tanımanıza izin vermek için kullanılacak.

Bu senaryolardan hangileri gerçek olacak? Şu anda, artan küresel gerilimler nedeniyle distopya senaryosuna doğru ilerliyoruz. Biyomühendislik ve yapay zekayı ulusal düzeyde düzenleyemezsiniz. Örneğin çoğu ülke insan bebeklerinin genetik mühendisliğini yasaklıyorsa, ancak Çin buna izin veriyorsa, çok geçmeden herkes Çinlileri kopyalayacaktır; çünkü kimse geride kalmak istemez. Amerikalıların, Çinlilerin binlerce süper insan ürettiğini bilmeleri durumunda ne olacağını düşünüyorsunuz? Bu tür yıkıcı teknolojileri etkin bir şekilde düzenlemenin tek yolu küresel işbirliğidir.

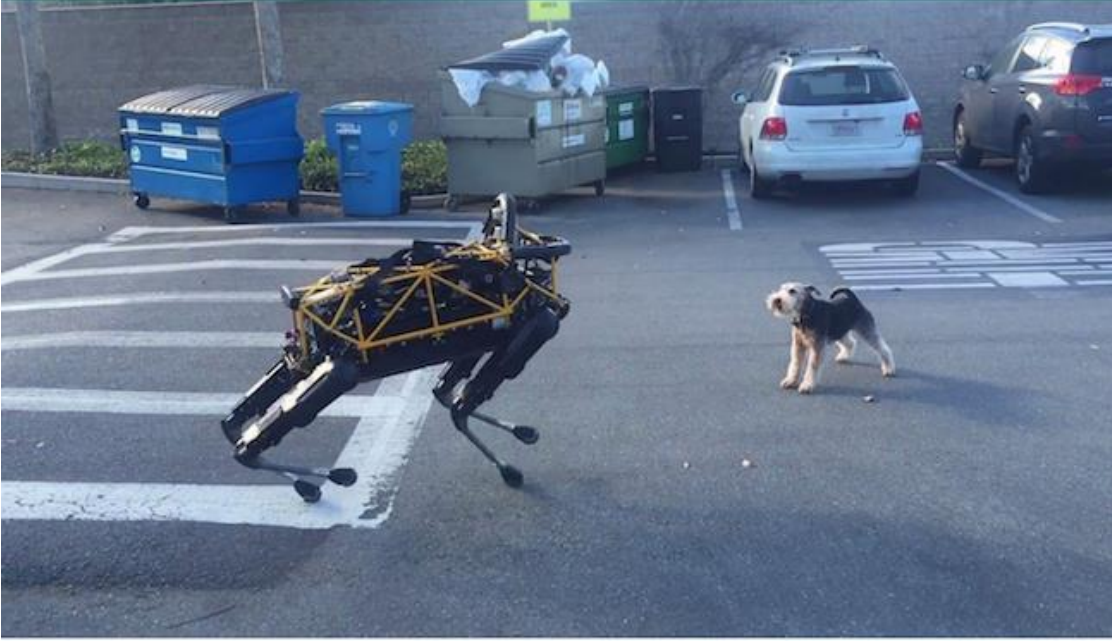

Başrol oynayan robot Japon mühendislerin ürettiği ‘Geminoid-F’ isimli robot (solda), tamamen insan görünümünde. İnsan sesini simüle edebiliyor ve 65 farklı mimik ile kendini ifade edebiliyor. Geminoid F, Sayonora filminde başrol oynadı.

Biyomühendislik ile yapay zekanın birleştiği ortamda doğacak olan yeni etik, politika ve yaşam tarzına dair ne gibi ipuçları var?

Şu anda, dünyanın çoğu, hümanist ideallerin egemenliğinde. Hümanizme göre, otorite insan duygularından ve insan özgür iradesinden gelir. Oy verenler en iyiyi bilir, müşteri her zaman haklıdır, güzellik bakanın gözündedir, kalbini takip et, kendin için düşün...

Ancak biyoteknoloji ve yapay zekâ kombinasyonu insanı hack’lemeyi mümkün kılacaktır. Bu, dışsal bir sistemin kararlarımızı öngörmesi, arzularımızı manipüle etmesi ve hatta bizi yeniden yapılandırmanın mümkün olacağı anlamına gelir. Bunun etik, politika ve toplumu nasıl etkileyeceği hakkında hiçbir fikrimiz yok. Hayalgücümüz sonuçları kestirebilmek için çok zayıf; çünkü sonuçta hayalgücümüz de hack’lenip manipüle edilebilir. Bugün sahip olduğumuz hayalgücüyle sınırlıyız, ancak 50 yıl içinde tamamen farklı bir durum olabilir.

Robot köpek Google'ın ürettiği Robo- dog, bir robot köpek. Robo-dog, kurtarma operasyonlarından kuryeliğe birçok alanda gelecek vaadediyor.

İnsan türü için bir ideoloji, bir sistem öneriyor musunuz? *Homo Deus*'ta yeni türün “bilim ve sanat yükünden kurtulacağını” ifade etmişsiniz. Bilimin ve sanatın yerini ne alacak?

Geleceği tahmin edemiyorum ve mevcut ideolojilerimizin yerini neyin alacağını bilmiyorum. Ama insanlar için en önemli şey kendilerini daha iyi tanımak olacak. Tabii eski zamanlardan beri, bilgeler ve azizler insanlara “kendini bilme” konusunda defalarca tavsiye verdi. Yine de Hz. Muhammed, Hz. İsa ve Buda'nın günlerinde gerçek bir rekabet yoktu; fakat şimdi bir rekabet var. Bu satırları okurken, her türlü kurum ve kuruluş sizi hack'lemeye çalışıyor. Sizi kendinizi tanıdığınızdan daha iyi tanıyorlarsa, istedikleri şeyi size satabilirler; bu bir pazarlamacı ya da bir politikacı olabilir.

Seçimlerinin kendi “özgür iradesini” yansıttığına inanan ve manipülasyona karşı bağışık olduklarını düşünen insanları manipüle etmek en kolaydır. Kendinizi gerçekten tanımak; “özgür iradeye” sahip olduğunuz fantezisi, “benlik” diye adlandırılan ve değişmeyen bir iç çekirdeğinizin olduğu fantezisi de dahil olmak üzere tüm fantezilerden kurtulmak anlamına gelir.

Gerçek şu ki, bedeniniz ve zihniniz sürekli değişiyor ve iradeniz asla tamamen özgür değil. İnsanların açıkça bir iradesi vardır, arzuları vardır ve bazen arzularını yerine getirmekte özgürdüler. Ancak insanlar arzularını seçmekte özgür değiller. Buna kolayca tanık olabilirsiniz. Sadece aklınıza gelen bir sonraki düşünceye dikkat edin. Nereden geldi? Bunu düşünmeyi

seçtiniz mi? Kendi aklınızı dikkatlice gözlemediğinizde ne düşüneceğinizi ne hissettiğinizi ve ne isteyeceğinizi özgürce seçmediğinizi farkedersiniz. Bunu farketmek, düşüncelerimiz, duygularımız ve arzularımız hakkında daha az saplantılı olmamıza yardımcı olabilir.

Tasarım insanlar ‘Editing Human’ teknolojisi ile döllenme anında hücreye müdahale etmek mümkün. Bu sayede genetik ya da doğuştan gelen hastalıkların aşılabileceği, süper zekalı ve olağanüstü görünüme sahip tasarım insanlar üretilebileceği düşünülüyor.

İnsanlar genellikle arzularına çok önem verirler; tüm dünyayı onlara göre kontrol etmeye ve şekillendirmeye çalışırlar. Arzular doğrultusunda insanlar Ay’a uçar, dünya savaşlarını başlatır ve ekolojik sistemi yokederler. Eğer arzularımızın özgür irademizin bir sonucu değil, evrim ve kültürün etkisi altındaki bedenimiz ve beynimizdeki biyokimyasal süreçlerin bir ürünü olduğunu anlarsak, umuyorum ki onlarla daha az meşgul oluruz. Benim düşüncem, zihnimizde beliriveren her fanteziyi olduğu gibi gerçekleştirmeye çalışmak yerine, kendimizi, zihnimizi ve arzularımızı oldukları gibi anlamamızın dünyayı daha iyi bir yer haline getireceği.

Yani bir düzeyde “kendimi tanımak”, geçici düşüncelerimi ve arzularımı herhangi bir “ben” ile tanımlamayıp bunun yerine sadece zihnin akışını gözlemlemeyi öğrenmek. Düşüncelerin, duyguların ve arzuların, benim herhangi bir komutum olmadan ortaya çıktığını, yok olduğunu görmek. Zihnimin, kim olduğum ve dünyanın neye benzediği hakkında sürekli hikayeler yarattığını ve sonra da bu hikayelerin gerçeklik olduğuna inandığını görmek. Bu hikayelerin sadece hikâyeye olduklarını görmeyi becerebildiğimiz zaman, hakikati de anlamaya yaklaşırız. Kendimizi daha iyi tanımak için birçok yol var.

Ben kişisel olarak Vipassana meditasyonunu (www.dhamma.org) uyguluyorum; ancak orada yüzlerce meditasyon tekniği, terapi, sanat ve hatta spor yoluyla kendiniz hakkındaki gerçeği

keşfetmek için yollar var. Farklı insanlar için farklı yöntemler daha iyi çalışabilir. Gerçi sizin için en iyi yol hangisiyse, en önemlisi bunu hızlıca yapmaktır. Eğer gecikirsek, biz kendimizi tanımadan algoritmalar bizi tanıyacak. O zaman onlar bizi kukla gibi kontrol edebilir.

İnfoteknolojideki ilerlemeler sosyal bilimlerin de olanaklarını her geçen gün arttırıyor. Gelecekte sosyal bilimler ve özellikle tarihçilik/tarihyazını açısından nasıl gelişmeler öngörüyorsunuz?

Tarihsel araştırmalar, biyolojiden elde edilen bilgilere dayanacaktır. İnsan beynini daha iyi anladığımızda, tarihçiler de tarihsel süreçleri daha iyi anlayabilirler. Örneğin, artık insanların birinden nefret etmesini sağlamak için, iğrenmekten sorumlu beyin mekanizmalarını uyarmanız gerektiğini biliyoruz. Bu mekanizmalar başlangıçta bizi çürümüş gıda, dışkı, sıçan ve hamamböceği gibi hastalık ve enfeksiyon kaynaklarına karşı korumak için evrimleşmiştir. Ama politikacılar ve dinler bu “iğrenme mekanizması”nı ele geçirebilir ve Yahudiler, Müslümanlar, kadınlar veya eşcinseller gibi belirli gruplara karşı kullanabilir. Bu durumda ırkçılardan Müslümanların kötü koktuğunu, gay’lerin bir kirlilik kaynağı olduğunu ya da kadınların ahlaksız olduğunu sık sık duyabilirsiniz. Naziler geçmişte Yahudileri farelere benzetiyordu. Ruanda’daki soykırım sırasında, Hutileri Tutsileri öldürmeye çağıran radyoda, Tutsiler defalarca “hamamböceği” olarak adlandırılmıştı. İsrail’de göçmenlere karşı çıkan tanınmış bir politikacı, göçmenlerin kanser gibi olduğunu söylemişti. Bu klişeler tüm kültürlerde ve dönemlerde yaygındır, çünkü onlar beynin iğrenme mekanizmalarına kök salmışlardır.

“Duygulu” robotlar Suudi Arabistan’ın kendisine vatandaşlık vermesiyle gündeme gelen robot Sophia, yetenekleri ile tartışma yaratmış basın ilgisini çekmişti. Sophia, Türkiye’de de

siyasete konu oldu, ülkemize gönderdiği mesajında “Ben diğer robotlar gibi değilim, duygularım ve tercihlerim var” dedi.

Tarihçiler ayrıca “big data” algoritmalarına ve yapay zekaya daha fazla güvenebilir. Yirmi yıl önce, Haçlı ordularına hizmet eden hafif süvariler olan Türkopoller hakkında ilk akademik çalışmamı yayınlamıştım. Makaleyi yazabilmek için, onlarca Ortaçağ kroniğini ve dokümanı okudum ve Türkopollere yapılan her referansı aradım. Bazen 200 sayfalık bir kronik okudum ve sadece tek bir referans buldum. Birkaç ay süren bu çalışma, bugün bir bilgisayar tarafından birkaç dakika içinde yapılabilir. Tabii sonuçları analiz etmek için insan tarihçilere hâlâ ihtiyacımız var. Yapay zeka henüz bunu yapamaz.

Yüz tanıma sistemi Çin’de kamusal alanlara yerleştirilen kameralar ile uygulanan yüz tanıma sisteminde “kişilerin suçlu davranışlar sergileyip sergilemedikleri” gibi durumlar analiz ediliyor.

Homo Deus’ta “sürekli büyüme üzerine kurulu bir ekonomi, ölümsüzlük, mutluluk ve ilahlık gibi durdurak bilmeyen hedeflere muhtaçtır” yazmıştınız. Kitaplarınızın bu boşluğu doldurma iddiası var mı?

Umarım insanların kitaplarımdan ya da benden beklentileri alıp başını yürümemiştir. Bilgiyi takdir etmek ve akademisyenlerin görüşlerine saygı duymak iyi bir şeydir; ancak akademisyenler de dahil, herhangi bir kimseyi idolleştirmek tehlikelidir. Bir kişi bir kez putlaştırıldıktan sonra, insanların onun hakkında söylediklerine inanmaya başlayabilir ve bu da ego’yu şişirip sizi delirtebilir. Taraftarlara gelince... Onlar birilerinin tüm cevapları bildiklerine inanırlar ve özgürlüklerinden vazgeçip kendileri çaba göstermeyi bırakırlar. Guru’nun onlara

tüm cevapları ve çözümleri sağlamasını beklerler ve guru onlara yanlış bir cevap ve kötü bir çözüm sunsa bile kabul ederler.

Umarım insanlar kitaplarımı bir cevaplar kitabı gibi değil sorular kitabı gibi okurlar ve beni herşeyi bilen biri olarak değil de gerçeklere giden yolda bir yol arkadaşı olarak görürler.

(Röportajın gerçekleşmesini sağlayan yayınevi çalışanları Eda Çaça ile M. Gökhan Aslan'a ve çeviride katkısı olan Erkin Öncan'a teşekkür ederiz.)